

Warszawa, 25 maja 2019r.

dr hab., prof. APS Bernadeta Szczupał
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej
Instytut Pedagogiki Specjalnej
w Warszawie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Gabryś *Akceptacja niepełnosprawności
a zasoby radzenia sobie u kobiet z uszkodzeniem narządu ruchu* przygotowanej pod
kierunkiem naukowym dr hab. prof. nadzw. Stanisławy Byry**

Przedstawiona do recenzji dysertacja jest dojrzałą, rzetelnie i bardzo dobrze opracowaną dysertacją, zarówno pod względem merytorycznym, językowym, jak i formalnym. Doktorantka przedstawiła ważną i złożoną problematykę skomplikowanej i wielowymiarowej zależności pomiędzy akceptacją niepełnosprawności a zasobami radzenia sobie u kobiet z uszkodzeniem narządu ruchu. Praca wprowadza w aktualne, lecz rzadko podejmowane obszary rozważań. Koncentruje się na jednym z najistotniejszych problemów związanych z funkcjonowaniem kobiet z dysfunkcją narządu ruchu. Ukazuje możliwości funkcjonowania badanych kobiet z uszkodzeniem narządu ruchu, jak też zastosowania wielu interesujących rozwiązań dla praktyki rehabilitacyjnej. Jednocześnie chcę podkreślić, że wybrany przez Doktorantkę przedmiot badań jest aktualny i istotny dla pedagogiki specjalnej.

Na postrzeganie siebie oraz ocenę własnych możliwości życiowych wpływa wiele różnych, złożonych i wzajemnie przenikających się czynników. Bez względu jednak na rodzaj i zakres występujących zaburzeń, kobiety z niepełnosprawnością ruchową muszą nauczyć się funkcjonować w świecie dostosowanym do możliwości ludzi pełnosprawnych; oznacza to konieczność pokonywania wielu barier – zarówno zewnętrznych (społecznych, kulturowych, architektonicznych, zawodowych), jak też wynikających z mentalności, tkwiących w nich samych. W ich pokonywaniu napotykają na różne postawy społeczne, od chęci bezinteresownej pomocy aż po niechęć i wrogość. Ważną rolę pełni nastawienie kobiet do samych siebie, warunkujące sposoby radzenia sobie w sytuacjach trudnych i mogące pomóc w osiągnięciu wysokiego poziomu integracji psychicznej i kontroli emocjonalnej. Podobnie jak w przypadku każdego człowieka, życiowe sukcesy utwierdzają kobiety z uszkodzeniem

narządu ruchu w ich możliwościach, w ich poczuciu godności, równocześnie motywując je do dalszej aktywności. Doktorantka słusznie stwierdza, że *kobiety z niepełnosprawnością narażone są (...) na konfrontację z układem czynników związanych z dyskryminacją i wykluczeniem społecznym, która może skutkować obciążeniem przekraczającym zasoby tych kobiet w skutecznym poradzeniu sobie z sytuacjami trudnymi* (s.139). Wiedza na omawiany temat jest bardzo istotna z punktu widzenia procesu terapeutycznego kobiet z niepełnosprawnością, wpływającego na jakość ich życia. Zrozumienie swojego miejsca w świecie, radzenie sobie w nim oraz kształtowanie poczucia własnej wartości jest niezwykle ważne dla kobiet z uszkodzeniem narządu ruchu.

Uwagi wstępne

Tytuł pracy wyznacza kierunek tematyczny podejmowanych zagadnień. Walorem recenzowanej rozprawy jest nie tylko przedmiot badań, ale także sposób jego prezentacji. Rozprawa posiada układ typowy dla prac o charakterze empirycznym. Zawiera czytelną, zrównoważoną, merytorycznie uzasadnioną i uporządkowaną strukturę rozdziałów, odzwierciedloną poprzez wielość i sposób ich konstrukcji. Jest to przemyślana, komplementarna, zamknięta całość, w pełni ukazująca poprawność warsztatową i merytoryczną Doktorantki. Praca z formalnego punktu widzenia napisana została bardzo dobrym językiem, występuje szczegółowa konsekwencja w zapisie bibliograficznym. Warstwę językową cechuje poprawność terminologiczna i bardzo dobry stopień komunikatywności. Podkreślenia wymaga fakt, że język pracy jest nie tylko prawidłowy i zrozumiały, ale również bardzo literacki. Styl recenzowanej rozprawy doktorskiej cechuje czytelność, przejrzystość, czemu służą różne zabiegi graficzne, np. kursywa, akapity, tabele, wykresy, przypisy. Nie mam żadnych zastrzeżeń redakcyjnych do tekstu. Z całym przekonaniem stwierdzam, że Doktorantka dowiodła swoich umiejętności pisania tekstu naukowego.

Struktura pracy

Konstrukcja recenzowanej pracy jest przejrzysta i nie budzi wątpliwości. Analiza jej struktury pozwala na wyodrębnienie dziewięciu podstawowych rozdziałów: trzech rozdziałów teoretycznych, oraz rozdziałów metodologicznego i trzech rozdziałów empirycznych oraz rozdziału ósmego, będącego podsumowaniem wraz z dyskusją wyników badań i rozdziału dziewiątego, w którym zawarte jest zakończenie i syntezą uogólniającą. Całość została

zawarta na 337 stronach. Dysertację zamyka bardzo obszerna i aktualna bibliografia, oraz aneksy zawierające zastosowane podczas badań narzędzia.

Przede wszystkim podkreślić należy podstawę teoretyczną pracy – wyróżnia ją reprezentatywna dla podejmowanego tematu, bardzo obszerna i aktualna baza źródłowa, dająca możliwość rzetelnego opisanego badanych zagadnień.

Recenzowaną dysertację prawidłowo rozpoczyna wartościowy, prawidłowo i rzetelnie napisany wstęp. W rozdziale pierwszym Doktorantka dokonała analizy terminologicznych i koncepcyjnych zagadnień niepełnosprawności oraz szczegółowej prezentacji funkcjonowania kobiet z uszkodzeniem narządu ruchu. Wyczerpująco omówiła psychospołeczne konsekwencje nabycia niepełnosprawności ruchowej oraz dokonała prezentacji szczególnej sytuacji kobiet w aktualnych analizach dotyczących niepełnosprawności ruchowej. Rozdział ten jest prawidłowy i wartościowy w sensie kognitywnym.

Drugi rozdział obejmuje analizę wybranych zagadnień dotyczących złożonego i wielowymiarowego procesu akceptacji niepełnosprawności, różnych sposobów ujmowania tego zjawiska, procesu akceptacji niepełnosprawności oraz jego różnorodnych, wymagających dalszych eksploracji badawczych, uwarunkowań. Treści zawarte w tym rozdziale są wyczerpujące i w pełni wystarczające.

W rozdziale trzecim Doktorantka rzetelnie omówiła aktualne zagadnienia dotyczące problematyki radzenia sobie kobiet w kontekście nabycia niepełnosprawności ruchowej oraz dokonała szczegółowej analizy wybranych podmiotowych (samoocena, nadzieja podstawowa, poczucie własnej skuteczności) i społecznych (wsparcie społeczne, siła relacji interpersonalnej) zasobów radzenia sobie. Doktorantka dokonała trafnego wyboru podmiotowych i społecznych zasobów, mających istotne znaczenie dla przystosowania się osób po nabyciu trwałej niepełnosprawności.

Uogólniając ocenę poszczególnych rozdziałów teoretycznych, pragnę podkreślić, że są one spójne pod względem logicznym i prezentują wszelkie niezbędne informacje związane z omawianym zagadnieniem badawczym. Cytowane w pracy pozycje świadczą o bardzo dobrej orientacji Doktorantki w analizowanych problemach – dobrano je starannie, tworząc na ich podstawie przejrzysty opis teoretycznych podstaw badań własnych. Zawarte doniesienia zostały prawidłowo ustrukturyzowane, opisane kompetentnie i prawidłowo pod względem merytorycznym. Nie mam zastrzeżeń do kompetencji Doktorantki i Jej wiedzy dotyczącej omawianej problematyki.

Rozdział czwarty zawiera metodologiczne podstawy badań własnych. Doktorantka przedstawiła w nim przedmiot i cel badań, problemy i hipotezy badawcze, zmienne i wskaźniki. Bardzo starannie i szczegółowo scharakteryzowała również grupę badanych kobiet z niepełnosprawnością ruchową i kryteria jej doboru, a także teren, organizację badań i wykorzystane metody statystyczne analizy danych.

Zasadniczy problem badań został wyprowadzony z celu głównego i jest jego trafnym odzwierciedleniem. Uszczegółowienie problemu głównego Doktorantka przedstawia w ośmiu pytaniach szczegółowych, które trafnie zakreślają obszar niewiedzy ściśle związany z tematem pracy tworząc przejrzystą strukturę pola badawczego. Zostały one sformułowane prawidłowo i świadczą one o dobrej orientacji Doktorantki w podjętej problematyce badawczej. Wątpliwości merytorycznych nie budzą również założone hipotezy badawcze oraz sformułowane zmienne i wskaźniki. Ponadto przedstawiła wykorzystaną metodę, technikę i narzędzia badawcze. W swoich badaniach Doktorantka zasadnie zastosowała metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankietowania, w której wykorzystwała następujące narzędzia badawcze: Wielowymiarowa Skala Akceptacji Utraty Sprawności (WSAUS) J.M. Ferrina, F. Chana, J. Chronister i C.Y. Chiu w polskiej adaptacji S. Byry; Kwestionariusz Nadziei Podstawowej (BHI-12) J. Trzebińskiego i M. Zięby; Skala Uogólnionej Własnej Skuteczności (GSES) R. Schwarzera, M. Jerusalema zaadaptowana do warunków polskich przez Z. Juczyńskiego; Skala Samooceny (TSCS) W. Fittsa w polskiej wersji J. Kirenko; Skala Wsparcia Społecznego (SWS) autorstwa K. Kmieciak-Baran; Kwestionariusz Siły Relacji Interpersonalnej (KSRI) A. Zbieg i A. Słowińskiej; Kwestionariusz COPE (The Coping Orientations to Problems Experienced), C.S. Carvera, M. F. Scheiera i J.K. Weintrauba w polskiej adaptacji S. Piątek i K. Wrześniewskiego; Skala Pierwotnej i Wtórnej Oceny Niepełnosprawności (SPWON) E. E. Dean i P. Kennedy'ego zaadoptowana do polskich warunków przez S. Byrę oraz kwestionariusz ankiety autorstwa Doktorantki. Wszystkie narzędzia zostały prawidłowo scharakteryzowane. Ich dobór do zbierania danych w aspekcie celu badań i sformułowanych problemów badawczych jest prawidłowy i w pełni uzasadniony. Wydaje się jednak, że zasadne byłoby w tym rozdziale szersze nawiązanie do wybranej przez Doktorantkę metody i techniki badawczej.

Uogólniając pragnę podkreślić, że cała strategia badań została opracowana prawidłowo, jest zgodna z powszechnie przyjętymi koncepcjami. Widoczny jest związek między celem badań a przyjętymi procedurami. Zauważalna jest również bardzo dobra znajomość literatury metodologicznej, która ujawnia się trafnymi odwołaniami do wielu

pozycji z tego zakresu. Stwierdzam, że zastrzeżeń nie budzą również metodologiczne kompetencje Doktorantki.

Kolejne rozdziały (piąty, szósty i siódmy) zawierają rzetelną analizę danych pozyskanych od badanych kobiet w zakresie akceptacji niepełnosprawności, sytuacyjnego radzenia sobie oraz podmiotowych i społecznych zasobów radzenia sobie, a także struktury ich zależności. Doktorantka bardzo dobrze przeanalizowała funkcję poszczególnych zmiennych niezależnych w wyznaczaniu zmian składających się na akceptację niepełnosprawności przez kobiety z uszkodzeniem narządu ruchu. Ponadto trafnie ukazała znaczenie przyjmowanej oceny niepełnosprawności (w postaci zdeterminowanej resilience i katastroficznej negatywności) w ustaleniu i opisie wielowymiarowych zależności między złożonymi strategiami radzenia sobie i zasobami radzenia sobie a procesem akceptacji niepełnosprawności u badanych kobiet. W podsumowaniu Doktorantka prawidłowo przedstawiła obszerną dyskusję zgromadzonych wyników badań własnych z dotychczasowymi rezultatami aktualnych badań empirycznych innych autorów. Cenne jest również przedstawienie ograniczeń przeprowadzonych analiz oraz wartościowych implikacji poznawcze i postulatów dla praktyki rehabilitacyjnej, co ukazuje Doktorantkę jako osobę potrafiącą nie tylko analizować i interpretować zgromadzone dane, ale również dokonywać syntez i wnioskowań.

Oceniając całość prezentacji zgromadzonych wyników badań stwierdzam, jest ona logiczna, klarowna i w pełni wyczerpująca. Dla przejrzystości wyniki umieszczono w licznych tabelach. Doktorantka wykazała się bardzo dobrą umiejętnością interpretacji uzyskanych danych empirycznych materiałów i w pełni sprostала podjętym wyzwaniom metodologicznym. Zauważalne jest również to, że bardzo dobrze się orientuje w możliwych sposobach analizy informacji zebranych w toku procesu badawczego. W przedstawionej analizie zgromadzonych danych empirycznych można zauważyć w pełni podmiotowe rozumienie wielowymiarowej, psychospołecznej sytuacji kobiet z niepełnosprawnością ruchową.

Ogólna ocena rozprawy

Oceniając przedłożoną do recenzji dysertację należy przede wszystkim podkreślić sam pomysł badawczy, jego oryginalność i aktualność, a także istotne znaczenie, jakie dla praktyki mają wnioski z przeprowadzonych badań. Recenzowana praca wzbogaca wiedzę z zakresu teorii i praktyki pedagogiki specjalnej. Rozprawa ujawnia bardzo dobrą ogólną wiedzę Doktorantki w zakresie pedagogiki specjalnej, wskazuje na Jej umiejętność samodzielnego

prowadzenia badań naukowych, a także jest rzetelnie uzasadniona źródłowo i prawidłowo napisana. Obejmuje przemyślane, prawidłowe etapy prowadzenia badań własnych, szczegółową i konstruktywną analizę oraz interpretację otrzymanych danych empirycznych.

Podsumowując, dokonując całościowej oceny recenzowanej pracy, jednoznacznie stwierdzam, spełnia wszystkie kryteria rozpraw doktorskich zarówno w warstwie teoretycznej i empirycznej. Moim zdaniem, dysertacja – jako aktualne, wnikliwe i wartościowe przedstawienie, niezwykle rzadko podejmowanego w pedagogice specjalnej, tematu zależności pomiędzy akceptacją własnej niepełnosprawności a zasobami radzenia sobie u kobiet z uszkodzeniem narządu ruchu, jest warta wyróżnienia oraz opublikowania w formie monografii.

Biorąc pod uwagę powyższe niewątpliwe zalety pracy, w konkluzji końcowej stwierdzam, że dysertacja mgr Agnieszki Gabryś *Akceptacja niepełnosprawności a zasoby radzenia sobie u kobiet z uszkodzeniem narządu ruchu* przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. prof. nadzw. Stanisławy Byry, spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w art.13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. Nr 65 poz.595, z późn. zm.) i na tej podstawie stawiam wniosek do Wysokiej Rady Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie o dopuszczenie Jej do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Bernadetta Szcupat